

Abb. 17: Lounky, Kirche des hl. Nikolaus, Süd Stirnwand des Schiffes, östliches, vermauertes Fenster. Foto P. Kroupa.

Abb. 18: Lounky, Kirche des hl. Nikolaus, Süd Stirnwand des Schiffes, westliches, vermauertes Fenster. Foto P. Kroupa.

Abb. 19: Baumgartenberg, ehemalige Zisterzienser Klosterkirche, Portal in die westliche Vorhalle. Foto P. Kroupa.

Abb. 20: Dubany nad Ohří, Kirche der hll. Petrus und Paulus, Schema der Bauentwicklung. Schwarz – gotisches Mauerwerk, weiß – neuzeitliche Herrichtungen aus der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts, punktiert – Vermauerung des östlichen Fensters. Auf Grund des Grundrisses aus der Denkmalliste gezeichnet von P. Kroupa.

(Übersetzung J. Kroupová)

KOSTEL NANEBEVZETÍ PANNY MARIE VE VYŠKOVĚ

PAVEL BORSKÝ - DAGMAR ČERNOUŠKOVÁ

Barokizovaný pozdně gotický farní kostel Nanebevzetí P. Marie se nachází na severním okraji historického jádra města u zbytku středověkého opevnění. Na obdélnou loď, podepřenou štíhlými opěráky, navazuje pětiboce uzavřený presbytář. Mezi opěráky východního pole závěru je vklíněna přístavba kostelní pokladnice na půdorysu stlačeného trojlistu. Ke kněžišti z jihu přiléhá čtvercová kaple sv. Otýlie a ze severu patrová sakristie. Západní průčelí s přistavěnou hranolovou věží v ose je zakryto postranními čtvercovými kaplemi. Před průčelím věže je představena předsíň s terasou.

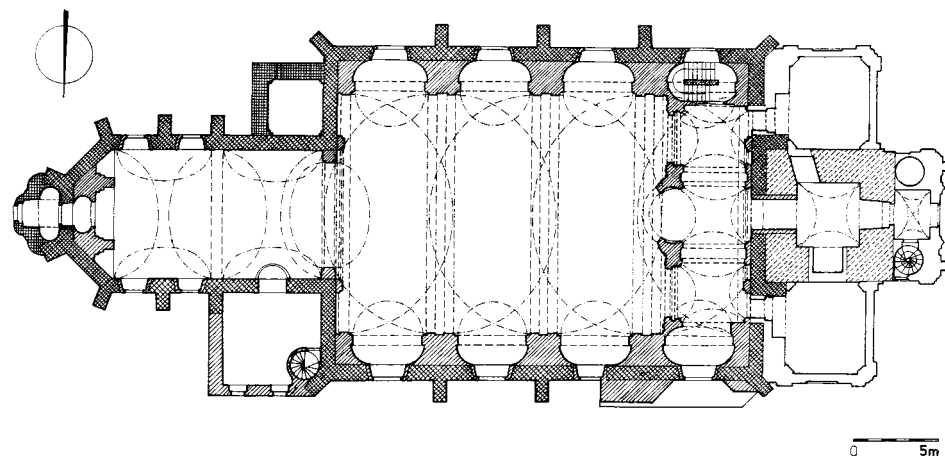
Dějiny kostela byly útržkovitě popsány v topografické a vlastivědné literatuře 19. a 20. století. Tradičně nejobsáhleji je podal Gregor Wolný v roce 1860.¹⁾ Tomuto shrnutí předcházela stručnější přehled v Historii města Vyškova od Karla Mojžíry Michálka z roku 1847.²⁾ Některé údaje zaznamenal do svých pamětí vyšovský farář Alois Ležák (1866 - 1904, kaplan a katecheta ve Vyškově 1889 - 1899), který uspořádal archiv fary a v roce 1902 založil „Pamětní

knihu farnosti Vyškovské“.³⁾ Z ní vycházel v 50. letech 20. století administrátor Jan Strahal v nepublikovaném rukopise „Historie a popis kostela ve Vyškově“.⁴⁾

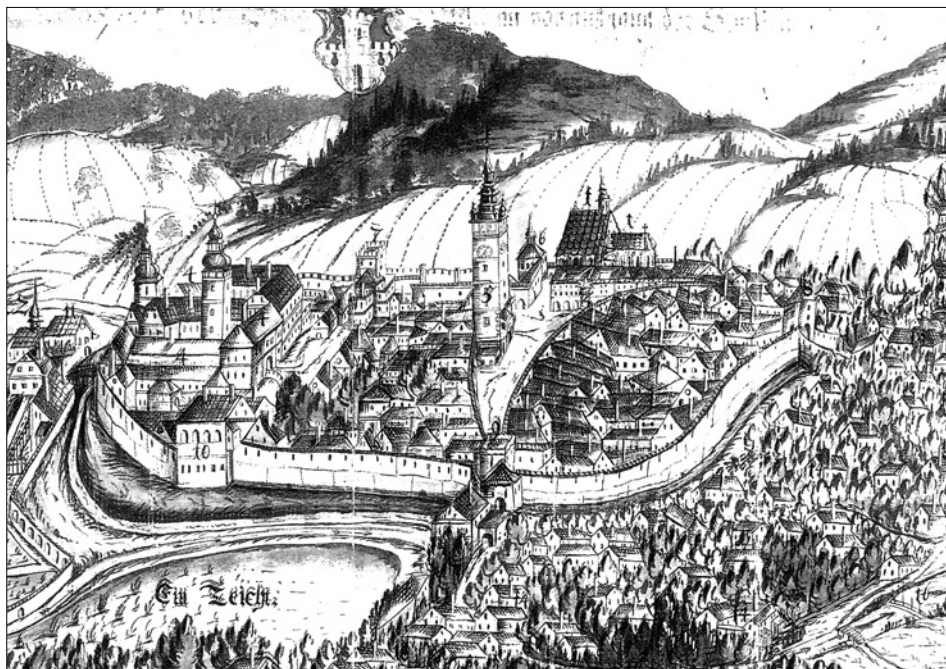
Soustavnější pozornost, byť omezenou na barokní přestavbu, věnovala kostelu uměleckohistorická literatura. Barokních dějin se dotkla už v roce 1930 studie V. Procházky o kapli sv. Otýlie z doby olomouckého biskupa Karla z Liechtenštejna - Kastelkornu.⁵⁾ Giovannimu Pietru Tencalovi, který pro biskupa ve Vyškově pracoval, byla donekdávna připisována i barokizace kostela. Atribuce se poprvé objevila v diplomové práci V. Linhartové, obhájené v roce 1960 na katedře dějin umění a výtvarné výchovy brněnské univerzity. Pod vedením V. Ríchtra (a s využitím jeho znalostí pramenů k dějinám kostela) sestavila V. Linhartová přehled stavebních dějin kostela. V souladu s Richterovou hypotézou předpokládala, že přestavba byla provedena podle neznámého Tencalova plánu. Tento předpoklad zdůvodnila srovnáním s Tencalovými stavbami kostelů s prostorotvornými průčelími v Lomnici a v Brně - Zábrdovicích a s jejich obdobným klenebním řešením. Současně připustila, že atribuci zpochybňuje dodatečná přístavba věže z roku 1728 podle neznámého projektu a samotná „podvojná povaha stavby, co do současného použití jak značně opožděných, tak téměř současně nejpokročilejších stavebních principů“. Barokizaci chrámu nakonec spojila s opravou kostela po zřízení gotické klenby v roce 1773. Na základě pramenů z fondu Metropolitní kapituly v Olomouci označila za stavitele Františka Antonína Grimma.⁶⁾ Dějin vyšovského kostela se dotkla v další diplomové práci brněnské uměnovědné katedry z roku 1966 ještě M. Králíková.⁷⁾ Připomenula korespondenci vyšovského děkana Václava Hnátky s biskupem z let 1728 - 1729 ohledně stavby věže. K dopisům ve fondu Arcibiskupské konzistoře v Olomouci, se o deset let později vrátil Z. Kudělka s konstatováním, že původní Tencalův plán - „pokud byl tehdy ještě znám“ - byl povolením stavby věže v roce 1728 opuštěn.⁸⁾ V. Richter a Z. Kudělka nicméně Tencalovo autorství nezavrhli a s vrocením přestavby kostela do doby mezi léty 1690 až 1735 je v roce 1972 uplatnili ve studii o architektuře Moravy 17. a 18. století.⁹⁾ Z. Kudělka pak atribuci s datací do doby kolem roku 1690 zahrnul i do svých pozdějších přehledových prací.¹⁰⁾ K autorství přestavby se naposledy vyslovil J. Kroupa v roce 1998.¹¹⁾ V souvislosti s revizí pramenů vymezil

podíl F. A. Grimma, který po zřízení klenby roku 1773 provedl pouze demolici narušených částí kostela. Barokizaci chrámu však podle Kroupova zjištění vyprojektoval Jan Antonín Kržau-pal von Grünberg, který od roku 1758 pracoval pro olomouckého biskupa, od něhož obdržel i predikát, jenž v roce 1960 V. Linhartová chybně četla jako tvar Grimmova jména („Grümmberg“).¹²⁾

O počátcích vyšovské fary a kostela prameny nevypovídají až do roku 1328, kdy biskup Jindřich III. Berka z Dubé zdejší farní kostel inkorporoval do

Obr. 1: Vyškov, kostel Nanebevzetí P. Marie, půdorys s vyznačením stavebního vývoje. Legenda: zdivo pozdně gotické šikmo křížkované, zdivo raně barokní kolmo křížkované, zdivo vrcholně barokní přerušované šrafované, zdivo pozdně barokní šrafované, zdivo neobarokní neznačeno (kreslila D. Černoušková).

Obr. 2: Veduta Vyškova z první čtvrtiny 18. století (výřez s kostelem). Sbírka D. J. I. Hoffera. Archiv města Brna.

olomouckého děkanátu, který užíval příjmy a vydržoval zde faráře,¹³⁾ z nichž je k roku 1384 zmíněn Jan.¹⁴⁾ Tehdy již i město Vyškov, původně zeměpanská osada s mýtem na Olomoucké stezce, přínáleželo olomouckému biskupovi.¹⁵⁾ Nesporně od počátku 15. století byl Vyškov sídlem děkanátu („*simili modo episcopo Perusino et decano*“).¹⁶⁾ V roce 1406 se připomíná farář Petr.¹⁷⁾ V září roku 1412 se zde konala protihusitská synoda biskupa Václava Králíka z Burenice.¹⁸⁾ Za husitských válek bylo město v roce 1423 vypáleno při moravském tažení Viktorina a Hynka z Kunštátu, Bořka z Miletínka, Haška z Valdštejna a Hynka z Kolštejna¹⁹⁾ a znovu pak za válek uherských snad v roce 1464.²⁰⁾ Při obnově za biskupa Tasa Černožského z Boskovic²¹⁾ byl asi od roku 1464 stavěn u hradeb také nový kostel.²²⁾ V roce 1496 byl vysvěcen nikopolským biskupem Ondřejem hlavní oltář k počtě Panny a Bohorodičky Marie, svatých Janů a sv. Jeronýma a lze předpokládat, že stavba byla tehdy dokončena. V roce 1637 byl za děkana Adama Mauritia Tabernatora von Sternfelt (děkanem asi 1630 - 1650), olomouckého kanovníka, nahrazen novým oltářem,²³⁾ který v dubnu roku 1638 zasvětil Nejsvětější P. Marii Nanebevzaté olomoucký sufragán Filip Fridrich Breuner (Breiner).²⁴⁾

Podle terénních zjištění v rámci stavebněhistorického průzkumu, který byl proveden autory tohoto příspěvku v roce 2000 po částečném otlučení vnějších omítek, a na základě rekonstrukce stavby z barokních pramenů a vedut byl nový gotický kostel postaven jako trojlodní hala bez věže. Na strmé sedlové střeše lodi byl posazen pouze sanktusník a samostatná zvonice stála severozápadně od kostela.²⁵⁾ Na obdélné trojlodi s opěráky navazoval polygonálně uzavřený protáhlý chór, podle rytmu opěráků pravděpodobně o čtyřech úzkých polích v hustém sledu. Trojlodní dispozici odpovídá i členění původního západního průčelí dvojicí opěráků po stranách středního pole s velkým oknem a vstupním portálem v ose. Loď byla zaklenuta na šest mezilodních pilířů ve třech polích. Při severní straně chóru stála sakristie přístupná portálem s přetínanou profilací. Překrývala ji strmá pultová střecha opřená o presbytář. Loď i presbytář

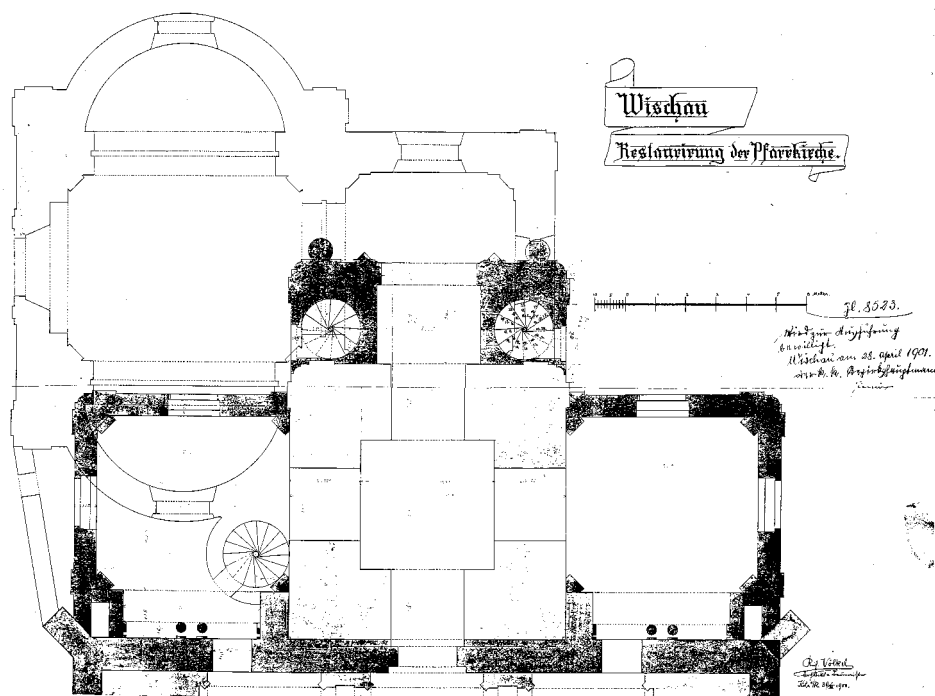
včetně opěráků obíhal sokl. Profil soklové římsy lodi a presbytáře se podle odsekaného torza lišil. U presbytáře byl sokl široce okosen, u lodi byl okos doplněn nevýrazným pravouhlým ústupkem. Pod úrovní předpokládaných bankálů zazděných gotických oken zřejmě probíhala římsa, jak by tomu nasvědčoval pás osekanych kvádrů, patrný na jižním průčelí v dolní čtvrtině výšky fasády. Do kostela se vstupovalo celkem třemi portály, z jihu, od západu a ze severu od hradby. Při průzkumu byl objeven zazděný severní portál, zakrytý cihlovou plentou. Podle torza postranních soklů byl asi osazen v architektonicky ztvárněném rámu nebo se sokl lodi při patě portálu zalamoval. Obnažená část profilace je totožná s portálem

jižním. Při obnově jižního portálu ve 40. letech 20. století bylo upozorněno na shodu tohoto portálu s portálem severní předsíně kostela sv. Petra a Pavla v Brně,²⁶⁾ k němuž byl nedávno přiřazen i severní portál presbytáře kostela sv. Mořice v Olomouci s datací kněžiště do roku 1483.²⁷⁾ Blízkou půdorysnou dispozici lze na jižní Moravě najít u téměř současného farního kostela sv. Jakuba Většího v Boskovicích z doby po roce 1458, zde však s věží po straně presbytáře.²⁸⁾ V Boskovicích i u kostela na Petrově také obíhá loď i presbytář průběžný sokl a kordonová římsa v úrovni bankálů vysokých oken.

Od roku 1607 se v kostelních účtech objevují položky na údržbu zjevně samostatné „*německé kaple*“, snad zasvěcené Sedmibolestné P. Marii, která byla vybavena kůrem, kazatelnou a „*malovaným krucifixem*“. Vlastní kostel je označován jako „*moravský*“. Při kostele také stála do roku 1653 kostnice, jejíž střechu strhl v roce 1637 vítr.²⁹⁾ Ve dnech 9. a 10. listopadu 1643 byl kostel vydrancován Švédy táhnoucími od Brna.³⁰⁾ Podle zápisu Tabernatorova nástupce Georga Bernarda Krestina v děkanské matrice z roku 1672, citovaném G. Wolným, byly tehdy uloupeny i pe-

Obr. 3: Vyškov, kostel Nanebevzetí P. Marie, severní průčelí, obnažené sokly ostění zazděného gotického portálu (foto D. Čermoušková, 2000).

Obr. 4: Vyškov, kostel Nanebevzetí P. Marie, přestavba z let 1900 – 1901 podle návrhu R. Völkl, půdorys přistavěných západních kaplí a předsíně věže s vyznačením stržené kaple Sedmibolestné P. Marie (SOKA Vyškov).

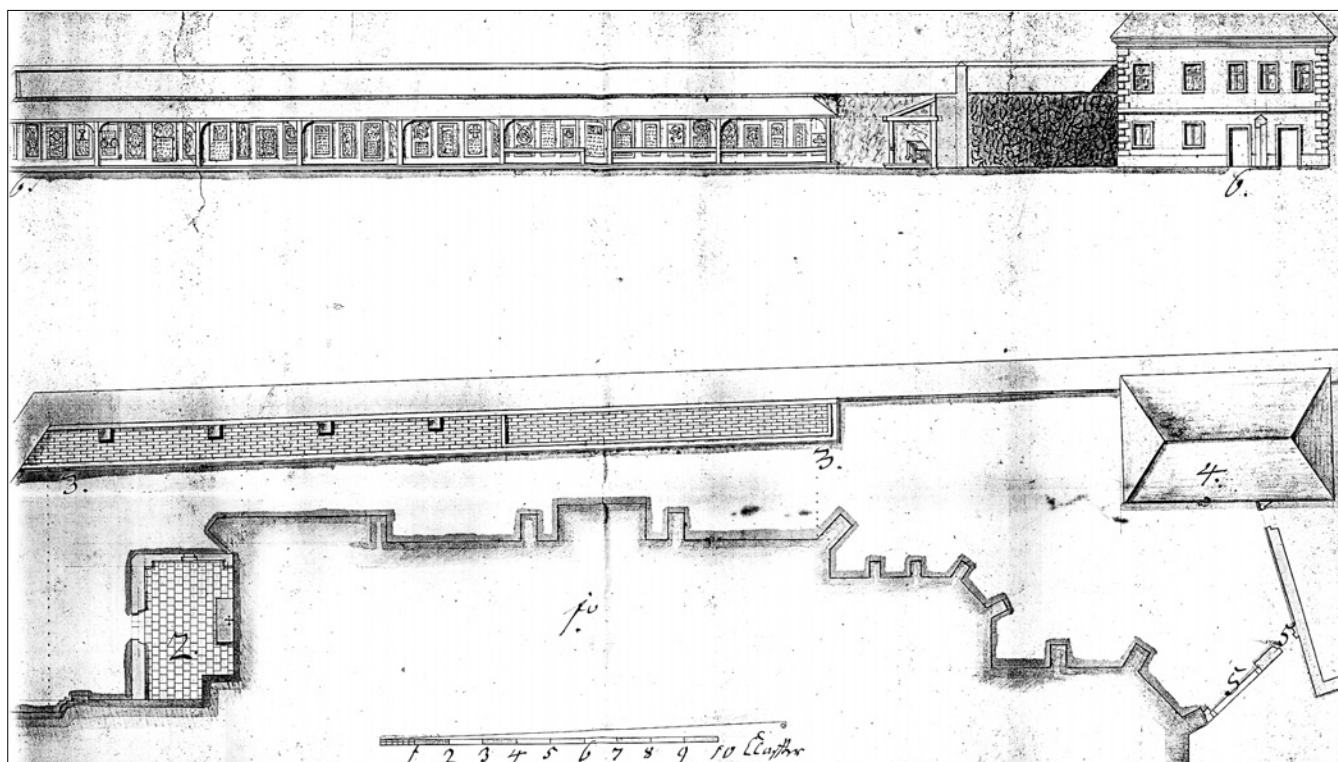
Obr. 5: Vyškov, kostel Nanebevzetí P. Marie, nedatovaná fotografie stavu před rokem 1900 (Muzeum Vyškovska).

níže na dostavbu kostela (?), uschované pod oltářem sv. Kříže.³¹⁾ Pro lepší zabezpečení kostelního majetku byla asi v 60. letech k závěru kostela přistavěna klenutá pokladnice, s níž je možno spojovat výdaje na „železné dveře při skladu kostelním“ z května 1663 a výplatu 9 krejcarů „stolařovi od vpravení do skříně, v které poklad kostelní jest, dvě destiček, několik hřebíků, kde kalichy stojí a stříbrné kříže visí“.³²⁾ Stav kostela nebyl nijak utěšený, jak o tom svědčí zprávy z doby kolem roku 1665. Střecha byla tehdy děravá, zatékalo do krovu a na klenbu, která hrozila zřícením.³³⁾ V září 1671 G. B. Krestin žádal o trámy na opravu krovu. V červenci následujícího roku psala s dobrozdáním hejt-

mana biskupovi i městská rada s prosbou o stavební dříví, protože děkan Krestin chtěl snést střechu a provést opravu ještě před žněmi téhož roku.³⁴⁾ V letech 1689 - 1690 děkan Jan Kašpar Hauser, olomoucký a vratislavský kanovník, přistavěl k jižní straně presbytáře na své náklady drobnou čtvercovou kapli sv. Otýlie, završenou kupolí, kde byl po své smrti 12. února 1690 pohřben.³⁵⁾ Volba v českých zemích méně obvyklé patronky, uctívané zejména v Alasce, zřejmě souvisela přímo s osobou fundátora.³⁶⁾ Dispozice kaple vycházela z tradice memoriálních centrál. Architekt, který ji navrhl, však zůstává neznámý. V roce 1692 ji za děkana Bartoloměje Rudolfa Nedomanského nechal biskup Karel z Liechtenštejna - Kastelkornu vyzdobit štuky od Baldasara Fontany a malbami s výjevy ze života svě-

tice od Jonase Drentwetta.³⁷⁾

Vyškovský děkan a infulovaný probošt Václav Alexander Neupauer (farářem ve Vyškově od 1. 5. 1705 do své smrti 17. 3. 1728) odkázal kostelu peníze a zlatý kalich na stavbu věže, která měla nahradit samostatně stojící zvonici.³⁸⁾ O stavbě věže a o opravách zanedbaného kostela bylo podle zprávy z 15. června 1725 jednáno ještě za Neupauerova života.³⁹⁾ Tyto plány byly ztíženy spory s městskou radou o podílu na udržování kostela, které se tradovaly již od 17. století. Neupauerův odkaz realizoval jeho nástupce, doktor teologie a děkan Václav Hnátek z Weggefurthu († 22. 9. 1757).⁴⁰⁾ Hned po svém příchodu do Vyškova žádal naléhavě biskupa v květnu a červnu 1728 o povolení k opravě kostela, který byl v dezolátním stavu. Podle dopisů byla výpomoc města dojednána při vizitaci Janem Platejzem z Plattenštejna. V prosinci roku 1728 požádal biskupa o povolení stavby věže podle nedochovaného plánu a nesignovaného rozpočtu ve výši 7 625 zl. Připomínal, že kostel byl bez věže „258 let“ od svého vybudování. Biskup hrabě Schratzenbach povolil v odpovědi z 15. prosince 1728 stavbu provést z kostelních peněz podle věže brněnského kostela sv. Tomáše a podle plánu vystavět pouze její horní část. V lednu 1729 mělo být na stavbu uvolněno 700 zl. z kostela v Lulči.⁴¹⁾ Dokončení věže datuje kamenná deska na její severní straně s nápisem SUMPTIBUS WENCESLAI NEUPAUR 1735 ERECTA, upomínajícím na donátora. Současně se stavbou věže byla v letech 1729 - 1732 vystavěna nákladem děkana Hnátka a za přispění neznámého dobrodince také nová kaple Sedmibolestné P. Marie po jižní straně věže, která nahradila starou kapli, zmiňovanou na počátku 17. století.⁴²⁾ Půdorys kaple, navržené neznámým architektem, je znám z plánu z roku 1900, kdy byla kaple zbořena. Na oválnou loď navazovala pravouhlá předsíň vysunutá před hlavní průčelí věže. Podle fotografie z konce 19. století bylo jižní průčelí kaple s portálem a oknem v ose

Obr. 6: Vyškov, kostel Nanebevzetí P. Marie, nedatovaný situační plán okolí kostela asi z druhé poloviny 18. století s kaplankou a ochozem u hradby s osazenými náhrobníky, č. 2 označena plánovaná stavba kostnice (SOKA Vyškov).

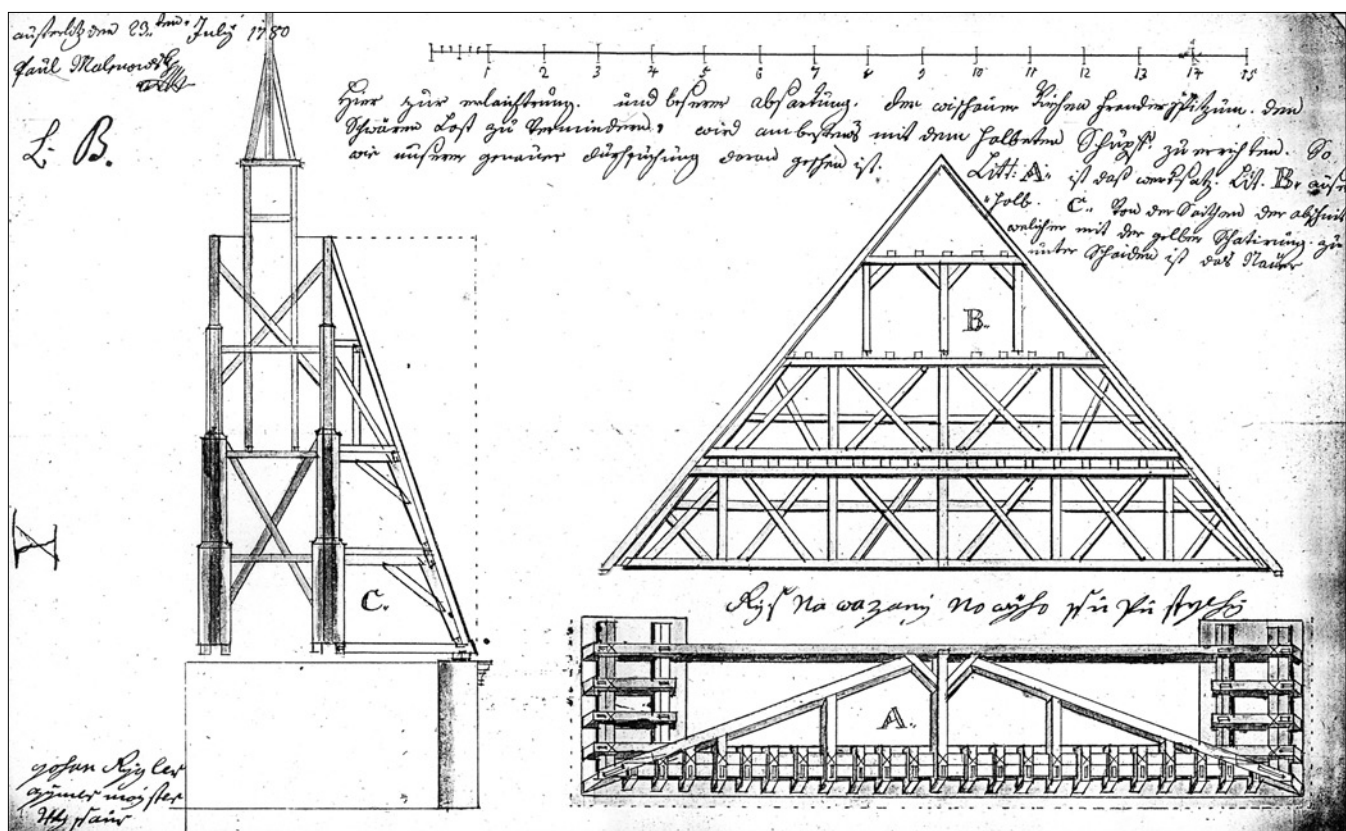
členěno ve dvou úrovních nikami se sochami. S jihozápadním nárožím středověké lodi byla kaple spojena nižším přístavkem, kde byl v koutě u věže umístěn šnek, který sloužil k přístupu na kruchtu, odkud vedla dochovaná chodbička do patra věže. V kapli byly tři oltáře, hlavní s obrazem P. Marie a Spasitele a boční sv. Jana Nepomuckého a sv. Šimona a Judy. „Proti (hlavnímu) oltáři“ byla umístěna socha Sedmibolestné P. Marie s četnými votivními dary. Kaple byla opět tradičně označována jako „německá“, protože byla do poloviny 19. století navštěvována německým obyvatelstvem Rostenic u Vyškova, které byly přifařeny k české Lučči.⁴³⁾

Děkan Hnátek také podstatně přispěl k opravě kostela podle Neupauerových požadavků. Nechal zhotovit nová okna namísto starých z barevných terčů („... et noviter incrustari fenestras et earum rubro caeruleo et vividi colore ficti orbiculi removeri et fenestras omnes novae procurari debuerint...“) a podle zprávy z 26. 5. 1755 kostel vydláždil, což bylo ztíženo množstvím náhrobků.⁴⁴⁾ Snad statické obtíže mu zabránily zřídit v kostele novou kryptu, kterou byl kostel nakonec vybaven v roce 1760.⁴⁵⁾

Při úmyslně založeném katastrofálním požáru města 9. července 1753 shořela střecha kostela, byl zničen presbytář i kaple sv. Otýlie, která byla při následující opravě zrušena a nadále sloužila jako depozitář.⁴⁶⁾ O dvacet let později, 22. července 1773, se zřítil jeden ze šesti pilířů klenby lodi.⁴⁷⁾ Kostel byl zřejmě již předtím podstatně ohrožen, protože Johann Henricus Hoffer, děkan ve Vyškově v letech 1772 - 1781, v relaci biskupovi ze 6. srpna 1773 psal, že už byl jeden pilíř opravován, ale v červenci se zřítil jiný. Hoffer pozval „brněnského inženýra“ Grimma (pravděpodobně opravoval zmíněný pilíř) ke konzultaci dalšího postupu. Pod vedením F. A. Grimma byla stržena střecha pokrytá prejzy, rozebrán krov a klenba a část obvodového zdiva by-

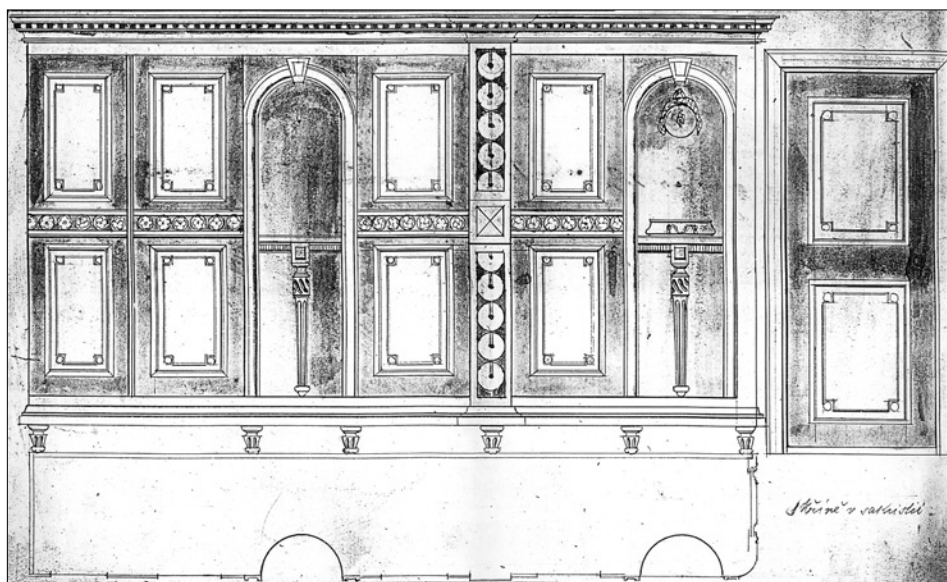
Obr. 7: Votivní obraz Vyškova z roku 1753 (výřez s kostelem). Poutní kostel Jména P. Marie ve Křtinách (foto D. Černoušková, 2000).

Obr. 8: Vyškov, kostel Nanebevzetí P. Marie, realizovaný plán krovu s půdorysem závěru nad lodí, nárysem plné vazby a stolice sanktusníku. Signováno Johann Rigler (SOKA Vyškov).

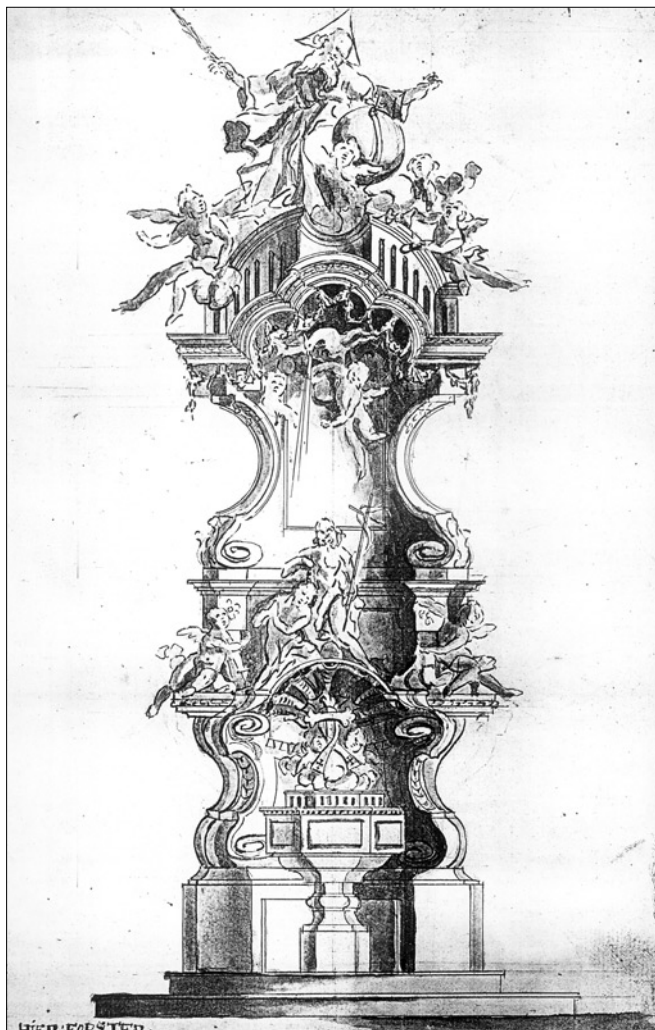
la snesena s tím, že materiál byl tříděn a připraven k novému použití, aby byly co nejvíce sníženy náklady. Hoffer popsal rozsah prací od léta 1773 do jara roku 1774 ve zprávě kapitule 22. března 1774: „1....imbrices compositi, et tota structura tecti partim pro theatris asservata partim ad fornacem lateritiam avecta 2. fornax cum pilastris sublata 3. lapides quadri cum lateribus magno et longo labore purgati, et suo loco e ruina repositi arena ad futurum usum trajecta, pro qua demolitione Architectus Brunensis Grüm adjudicavit ad minimum expendendos 4. 1774 iacta sunt fundamenta juxta delineationem....quorum aliqua ad 2 aliqua

ad 3 et denique aliqua ad 4 orgias profunda sunt inventa, quibus e terra elevatis superimpositi sunt lapides quadri, et muri Ecclesiae partim ex antiquis partim ex novis lateribus, et in ruina inventis variis lapidibus usque ad justam altitudinem novae Ecclesiae elevati sunt“. Grimm obdržel 2 000 zl., zedníkům bylo za snesení klenby a demolici pilířů vyplaceno 116 zl. 6 kr., tesařům za snesení krovu 19 zl. 7 kr. 2 den. Větší sumy obdrželi pomocníci. Opravou kostela a sestavením rozpočtu na stavbu byl pověřen Jan Antonín Křzaupal von Grünberg, pro něhož byl podle účtů vyslán posel „do Mírova a dále“. Křzaupal předložil v listopadu 1773 (nedochovaný) plán a rozpočet na 7 561 zl. 2 den.

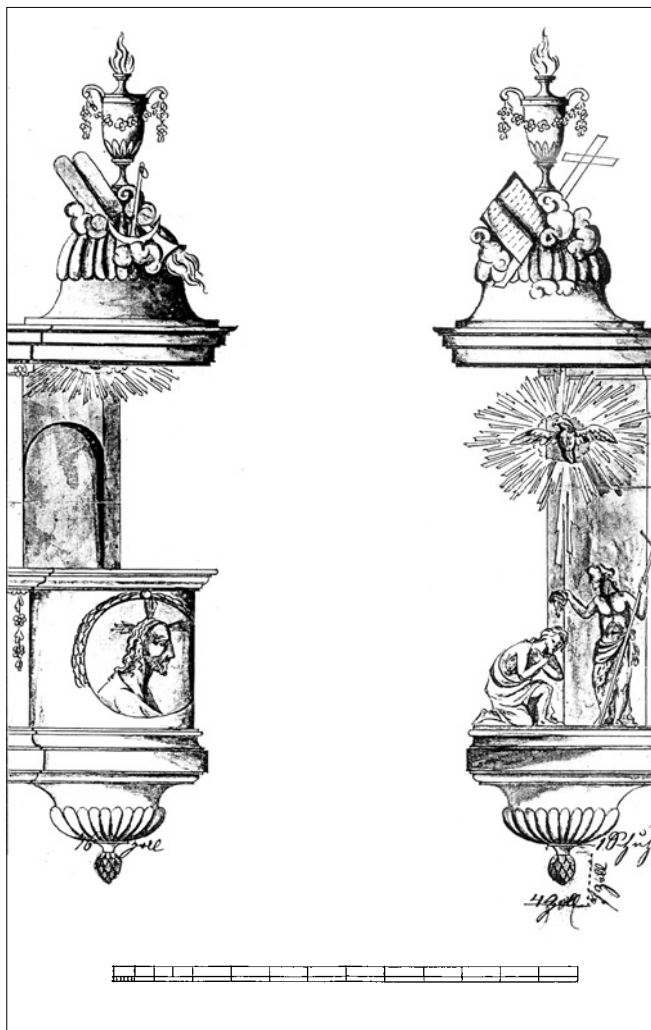

Obr. 9: Vyškov, kostel Nanebevzetí P. Marie, realizovaný návrh skříně v sakristii asi z roku 1783 (SOKA Vyškov).

Náklady do jara roku 1774 dosáhly výše 9 561 zl. 2 den. Další práce plánoval Hoffer podle citovaného dopisu následovně v časovém horizontu dvou let: „1. quinque arcus vulgo die Gurtten zuspinnen ex uno novo pilastro ad alterum per medium Ecclesiae tendendi 2. illorum inter medio fornices ponendi 3. ancore(s) ex ferro supra illos collocandi 4. circa totam navim Ecclesiae projectura, seu Corona, vulgo das Hauptgesimbs aedificanda 5. Chorus et gradus ad eundem perficiendi et denique 6. Tectum novum collocandum, cum imbricibus tegendum.“ Při rozpočtu celkem 4 228 zl. 40 kr.

Obr. 10: Vyškov, kostel Nanebevzetí P. Marie, z části realizovaný návrh křtitelnice s oltářem. Signováno Hier: Forster (SOKA Vyškov).

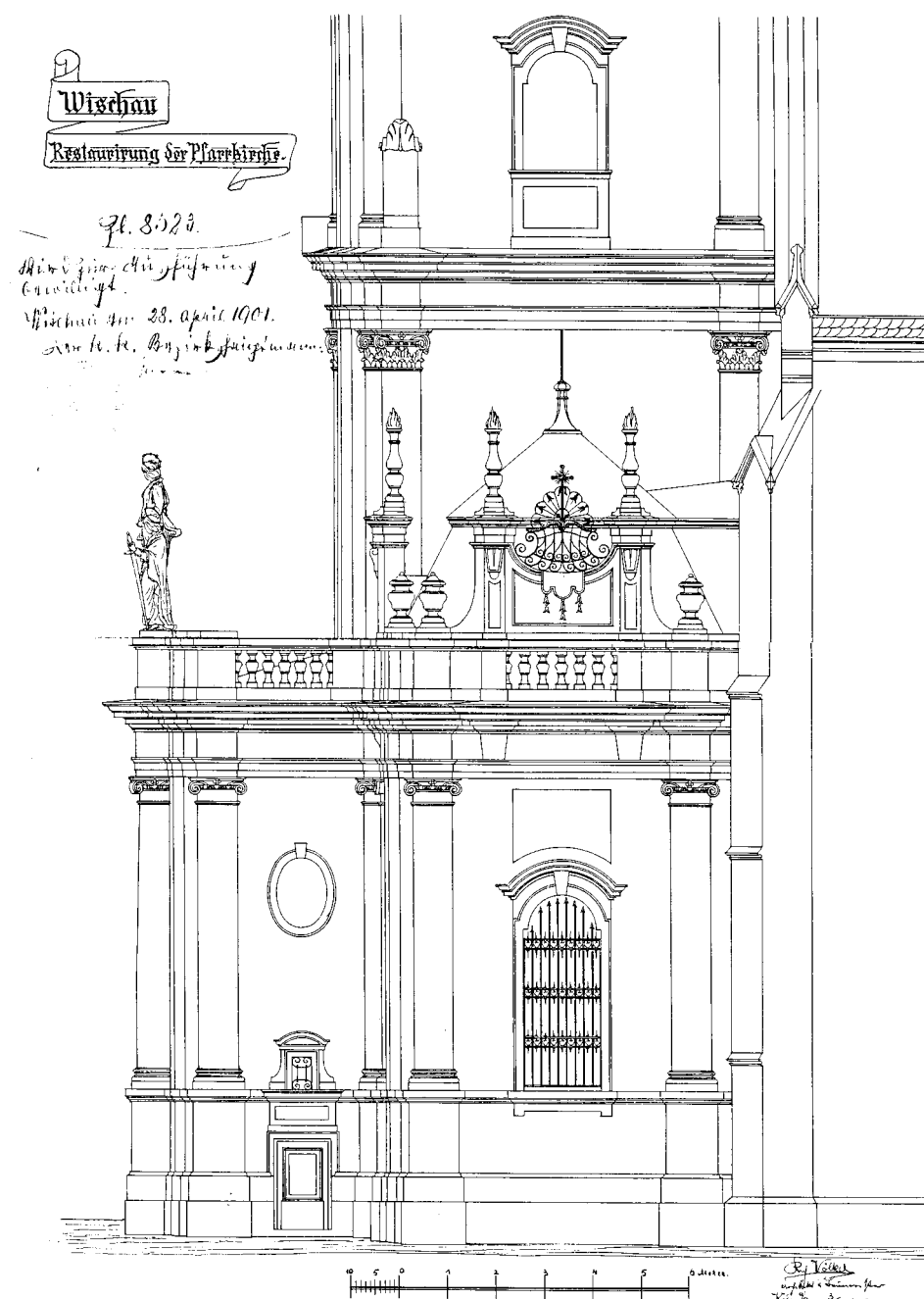
Obr. 11: Vyškov, kostel Nanebevzetí P. Marie, realizovaný návrh kazatelny a křtitelnice (SOKA Vyškov).

měly být vyzděny zdi po úroveň korunní římsy, kostel měl být zaklenut klenbami do pěti pasů s užitím táhel a nová střecha měla být pokryta prejzy.⁴⁸⁾ Suma v Hofferově výčtu se shodovala s rozpočtem, který předložil zednický mistr Josef Haubt z Vyškova v roce 1775 s položkami 200 000 cihel, 50 000 střešních tašek, 780 měr vápna, 460 fůr písku, zhotovení krovu a mzdy. Podle dalšího Haubtova soupisu z 31. prosince 1775 s částkou 2 771 zl. je zřejmé, že Hofferův a Haubtův rozpočet nebyl asi kapitulou přijat. Stavba pravděpodobně výrazně nepokročila,⁴⁹⁾ protože do roku 1777 obdržel děkan celkem jenom 9 969 zl. 22 kr. a jeden a půl denáru, a to z kostelního jmění, od mariánského bratrstva (údajně 827 zl.), filiálního kostela v Brňanech (údajně 1350 zl. na klenbu presbytáře), od městské rady, kapituly (4 085 zl. 17 kr.) a od dobrodinců.⁵⁰⁾

Obr. 12: Vyškov, kostel Nanebevzetí P. Marie, stav v roce 1890 (Muzeum Vyškovska).

V březnu roku 1778 vypracoval kounicovský knížecí stavitel Paul Malenowsky další rozpočet na 1 900 zl. Podle Hofferovy relace z roku 1780 byla zbořena stará sakristie

Obr. 13: Vyškov, kostel Nanebevzetí P. Marie, přestavba z let 1900 - 1901 podle návrhu R. Völkla, nárys jižního bočního průčelí věže a přistavěných kaplí (SOkA Vyškov).

a nahrazena novostavbou s repositoryem. V kostele byl nově kůr bez varhan a pouze jeden oltář.⁵¹⁾ V červenci 1780 dostal P. Malenowsky svolení k pokračování prací na kostele a k 1. srpnu téhož roku schválil nastávající arcibiskup olomoucký Antonín Theodor hrabě Colloredo plán krovu od Johanna Riglera.⁵²⁾

Opravu kostela dokončil až děkan Jan Josef Klíčnick (Klitschnik), který zemřel v roce 1789. Podle dendrochronologického datování krovu tomu tak mohlo být v polovině 80. let.⁵³⁾ Byl upraven interiér a děkanův podíl na obnově kostela připomíná monogram J. K. na okně u kruchty.⁵⁴⁾ V únoru roku 1780 arcibiskup nařídil, aby hlavní oltář, kazatelna i křtitelnice byly postaveny v hrubé stavbě a v případě, že se najde donátor, který by uhradil náklady, měl být dokončením pověřen zkušený sochař.⁵⁵⁾ Základní kámen

nového hlavního oltáře byl vysvěcen v roce 1781. Kamenickou práci vyúčtoval ke 13. lednu 1782 vyškovský kamenický mistr Florián Skřivánek.⁵⁶⁾ Oltář s obrazem brněnského malíře Antona Weidliche z roku 1784 byl nicméně údajně dokončen až za děkana Josefa Ulricha (1789 až 1814).⁵⁷⁾ Podle Pamětní knihy Aloise Ležáka ho měl těsně před smrtí provést Ondřej Schweigl. Dílo však bylo Milošem Stehlíkem oprávněně připsáno Jeronýmovi Forsterovi, který pracoval u Schweigla v dílně a zemřel po roce 1788.⁵⁸⁾ Na stavbě oltáře se měli podílet zednický mistr Bartoloměj Syneček z Vyškova, štafirník Jan Heinrich z Brna a místní stolař Matěj Richter.⁵⁹⁾ V Ulrichově inventáři kostela z počátku 19. století jsou již uvedeny varhany z let 1797 - 1802 od Ambrosia Ronsonyho, emigranta z Breisgau, které byly ozdobeny a zprovozněny z odkazu děkana Antona Siegela (1814 - 1825) brněnským varhanářem Františkem Habigerem až ve 30. letech 19. století.⁶⁰⁾

V letech 1816 - 1819 byl kostel opravován s náklady ve výši 1252 zl. 54 kr., na něž přispělo z poloviny město Vyškov z odkazu měšťana Petra Smetany. Do roku 1820 byla pak opravena kazatelna i křtitelnice. V letech 1850 - 1853 byl dodatečně podezděn triumfální oblouk.⁶¹⁾ Při ohledání kostela v roce 1843 byla prohlédnuta i zanedbaná kaple sv. Otýlie se zchátralou kupolí. Kapitula byla rozhodnuta kapli strhnout, ale do jednání vstoupil vyškovský magistrát

a z obavy z destabilizace triumfálního oblouku požadoval přístavbu zachovat. Spor byl rozhodnut až za přispění krajského úřadu ve prospěch zachování stavby, ale kupole byla na konci roku 1843 stržena. O rok později byla kaple nově zastřešena a vydlážděna cihlovou dlažbou.⁶²⁾

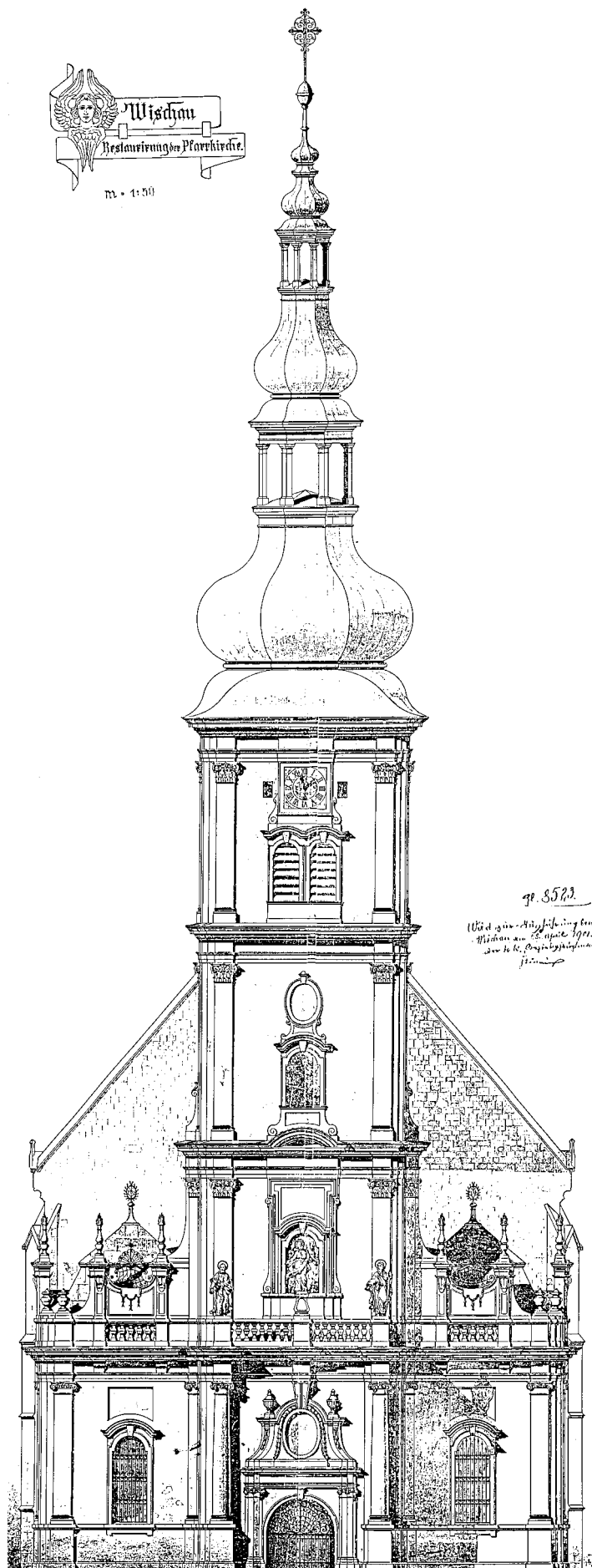
K poslední historické přestavbě kostela došlo za děkana Františka Kroutilíka (1892 - 1918). Do kostela byla pořízena křížová cesta od Joži Úprky za 1 400 zl., kterou věnovaly sestry Karolina a Marie Vyrubalovy. Starou písčivcovou dlažbu nahradilo nové dláždění, v presbytáři pořízené roku 1890 z odkazu rodiny továrníka Viléma Skutetzského z Vyškova nákladem 1 000 zl. a v lodi roku 1898 za 5 000 zl. od křečkovského mlynáře Karla Hrouzka.⁶³⁾ Nejpodstatnější však byla oprava věže a přestavba západního průčelí. Po řadě oprav byla totiž v roce 1881 defi-

nitivně snesena narušená báň a věž byla prozatímně ukončena nízkou jehlancovou střechou.⁶⁴⁾ Důvodem k přestavbě byl také neúnosný stav kaple Sedmibolestné P. Marie z let 1729 - 1732. Přístavba neměla u věže vlastní zdi a střecha proto neúměrně zatěžovala vnější plášť, na němž se objevily trhliny již po polovině 19. století. V květnu 1864 byla proto kaple po komisionálním ohledání uzavřena. Nákladem 1 500 zl. byla tesařským mistrem Petrem Burgem a stavitelem Janem Borůvkou konstrukce střechy vylehčena. Opatření se však minulo účinkem, a proto bylo rozhodnuto o demolici kaple, která sice byla na žádost tehdejšího děkana Dudíka odložena, ale v roce 1892 byla kaple definitivně uzavřena.⁶⁵⁾ Dudíkův nástupce František Kroutilík dosáhl toho, že náhradou byly vystavěny dvě kaple po stranách věže a k uvolněnému vstupnímu průčelí byla přistavěna symetricky řešená předsíň s terasou. Neobarokní projekt, schválený vídeňskou Centrální památkovou komisí, vypracoval roku 1900 žák Friedricha von Schmidta, architekt Richard Völkel z Kolína nad Rýnem.⁶⁶⁾ Stavbu provedli stavitelé Rudolf Konečný a Josef Nedělník z Prostějova do podzimu 1901, kdy byl 5. listopadu na věž slavnostně vytažen kříž.⁶⁷⁾ Sochy na balustrádu terasy dodala firma Sommer z Kroměříže.⁶⁸⁾ Stavba byla dokončena v letech 1902 - 1903 s celkovými náklady ve výši 136 078 korun a 65 haléřů a ukončila tencallovské peripetie v dějinách kostela.⁶⁹⁾

POZNÁMKY

- 1) Viz G. Wolný, *Kirchliche Topographie von Mähren*, meist nach Urkunden und Handschriften geschildert. Abt. II. Brünner Diocese. Bd. III. Brünn 1860, s. 418 - 426.
- 2) Viz J. Kupka (ed.), K. M. Michálek, *Historie města Vyškova* ve stručném přehledu 1847. Vyškov 1947.
- 3) Alespoň jsou mu nesignované Krátké dějiny Vyškova a jeho fary, publikované ve Vyškovských novinách v roce 1910, připisovány v Bibliografii okresu Vyškov.
- 4) Opisy jsou uloženy na fáře ve Vyškově a v Muzeu Vyškova.
- 5) V. Procházka, *Kaple sv. Ottilie ve Vyškově*, Památky archeologické 36, 1928 - 1930, s. 258 - 268.
- 6) Viz V. Linhartová, *K dílu G. P. Tencally na Moravě*. Diplomová práce FF UJEP. Brno 1960, s. 36 - 61.
- 7) Viz M. Králíková, *Prameny k dějinám umění ve fondu Arcibiskupská konsistoř v Olomouci*. Diplomová práce FF UJEP. Brno 1966, heslo Vyškov.
- 8) Viz Z. Kudělka, *Drobnosti k barokní architektuře Moravy I*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity 24 - 25, F 19 - 20, 1975 - 1976, s. 123. Zde také bez souvislosti zmínil smlouvu z 20. 8. 1756 s Valeriem Oblaterem, štukátorem a zvonařem ve Vyškově, v níž byl uveden zednický mistr Matyáš Kniebandl. Jednalo se o smlouvu na sladení zvonů ve Vyškově, kde za zvonaře Oblatera ručil jeho tchán a stolař z Olomouce Johann Huck a M. Kniebandl. Viz Zemský archiv Opava (dále ZAO), pobočka Olomouc, Arcibiskupská konsistoř (dále ACO), G 1, kart. 4732.
- 9) Viz V. Richter, Z. Kudělka, *Die Architektur des 17. und 18. Jahrhunderts in Mähren*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity 31, F 16, 1972, s. 96.

Obr. 14: Vyškov, kostel Nanebevzetí P. Marie, přestavba z let 1900 - 1901 podle návrhu R. Völkel, nárys západního průčelí (SOKA Vyškov).

Obr. 15: Vyškov, kostel Nanebevzetí P. Marie, přestavba z let 1900 - 1901 podle návrhu R. Völkl, řez přistavěnými kaplemi a předsíní (SOKA Vyškov).

Obr. 16: Vyškov, kostel Nanebevzetí P. Marie, stav v roce 1901 (Muzeum Vyškovska).

- 10) Viz Z. Kudělka, *Architektura 17. století na Moravě*. In: *Dějiny českého výtvarného umění II/1*. Praha 1989, s. 286. I. Krsek, Z. Kudělka, M. Stehlík, J. Válka, *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1996, s. 50.
- 11) Viz J. Kroupa, *Drobná zjištění z archivu olomoucké kapituly*, *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity* 47, F 42, 1998, s. 101 až 102.
- 12) Viz V. Linhartová, cit. v pozn. 6, s. 48, pozn. 41.
- 13) *Codex diplomaticus Moraviae* (dále CDM) VI, č. 361, s. 278 - 279.
- 14) CDM XI, č. 322, s. 293.
- 15) Jedno zdejší popluží patřilo k olomouckému kostelu již v první polovině 12. století. Větší část osady byla získána za biskupa Bruna asi v letech 1248 - 1253 a na biskupské město byl Vyškov přetvořen ve druhé polovině 13. století. K nejstarším dějinám Vyškova naposled J. Doležel, *Ke vzniku a vývoji několika měst střední a severozápadní Moravy* (Blansko, Ivančice, Tišnov, Velká Bíteš, Vyškov), *Archaeologia historica* 20, 1995, s. 204 - 207, *tjž*, *K městskému zřízení na středověkém Brněnsku do roku 1411*. In: *Medievalia archaeologica* 2. Brno a jeho region. Praha - Brno 2000, s. 176.
- 16) *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia* V/2, č. 1964, s. 1137 ze 14. října 1402. Podle G. Wolného a A. Ležáka zde byl děkanát již od roku 1341, kdy se vyškovským děkanem a olomouckým vikářem stal Jan. Viz G. Wolný, cit. v pozn. 1, s. 424 a A. Ležák, *Krátké dějiny Vyškova a jeho fary* (ze zápisů katolického kněze), *Vyškovské noviny* 19, 1910, č. 18, s. 2. Údaj převzal také V. Nekuda (red.), *Vyškovsko. Vlastivěda moravská*. Brno 1965, s. 294.
- 17) CDM XIII, č. 432, s. 472 - 473.
- 18) Viz A. Neumann, *K dějinám husitství na Moravě*. Olomouc 1939, s. 32 - 33.
- 19) G. Wolný uvedl rok 1433. Viz R. Urbánek, *K historii husitské Moravy*, *Časopis Matice moravské* 63 - 64, 1939 - 1940, s. 267, A. Neumann, cit. v pozn. 18, s. 76 - 77.
- 20) Viz V. Nekuda (red.), cit. v pozn. 16, s. 294. A. Ležák a K. M. Michálek shodně uvádějí rok 1469 a katastrofu spojují s Jindřichem Münstensberským.
- 21) Ještě v roce 1949 byl na fáře ve Vyškově jeho ideální (barokní?) portrét s dodatečným nápisem: *Prothasius De Boskovicz a Czerna hora Ep. Olom. Ecclesiam Wisskoviensem Circa Annum 1466 a fundamentis edificavit*. Viz Státní památkový ústav Brno (dále SPÚ), *archiv Památkového úřadu pro Moravu a Slezsko se sídlem v Brně, složka Vyškov*, ne-signováno.
- 22) Původní svatyně snad stála na náměstí. V roce 1465 byl zaveden nový urbář, podle něhož město začalo biskupovi platit ke sv. Martinu 50 hřiven. Roční plat však tehdy šel na stavbu kostela. Viz V. Nekuda (red.), cit. v pozn. 16, s. 294. G. Wolný výslovně upozorňuje na chybný letopočet 1446 v inventáři kostela od děkana Josefa Ulricha z počátku 19. století (uložen v ZAO, pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula, inv. č. 4599, sign. Ch a 32, kart. 623. V dalších pracích je počátek stavby kladen do let 1460 - 1465, popř. do roku 1470.
- 23) V knize česky psaných kostelních účtů z let 1598 - 1705 je k roku 1636 doloženo stržení oltáře. V roce 1616 bylo vyplaceno 5 kop grošů zedníkovi za zboření dvou oltářů a postavení jednoho nového a vyvážení rumu „z nové sakristie“. Nová a stará sakristie, krytá šindelem, je rozlišována ještě v roce 1652. Viz SOKA Vyškov, fond Farní úřad Vyškov (dále FÚ). Za neobyčejně laskavé zpřístupnění dosud nepracovaného fondu děkujeme pracovníkům archivu.
- 24) Viz přepis záznamu v matrice Adama Mauritia Tabernatora von Sternfeldt podle B. Dudíka. Viz B. Dudík, *Beiträge zur Geschichte Mährens. Etwas über die Einführung des Tridentium in Betreff der Ehen in Mähren*, *Österreichische Blätter für Literatur, Kunst, Geschichte, Geografie, Statistik und Naturkunde* 4, 1847, Nr. 293, s. 1161 - 1163. K osobě Tabernatorově srov. Dudíkův příspěvek *Schicksale der Katholiken in Olmütz 1642 - 1650*, tamtéž (Nr. 25), s. 197. G. Wolný cen-

- né údaje o svěcení přepsal neúplně.
- 25) Její existence je nepřímo doložena k roku 1625, kdy byl opravován „zámek u zvonice“. Viz SOKA Vyškov, FÚ Vyškov, kniha účtů 1598 - 1705.
 - 26) Viz E. Dufek, Neznámé architektonické shody mezi svatopetrským domem v Brně a farním chrámem ve Vyškově, Vlastivědný věstník moravský 2, 1947, s. 247 - 248. K uměleckohistorickému hodnocení portálu naposled Z. Jeřábková, Kostel Nanebevzetí P. Marie. In: Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400 - 1550. III. Olomoucko. Olomouc 1999, s. 252.
 - 27) Viz Z. Bláhová, Portály presbytáře kostela sv. Mořice v Olomouci. In: Památkový ústav v Olomouci 1998. Výroční zpráva. Olomouc 1999, s. 71 - 75.
 - 28) Viz P. Kroupa, Církevní architektura na jižní Moravě. Katalog. In: Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400 - 1550. II. Brno. Brno 1999, s. 89 - 90. Stavba byla zahájena za Vaňka a Václava z Boskovic, otce biskupa Tasa.
 - 29) K 1. 9. 1653 byla vyúčtována práce při jejím rozebrání. Podle nedatovaného situačního plánu okolí kostela asi z poloviny 18. století měla být tehdy postavena znovu v severozápadním koutě u věže. Viz SOKA Vyškov, FÚ Vyškov, kniha účtů cit. v pozn. 25, a sloha 2 a 9 „Stavby a opravy kostela“.
 - 30) Viz Tabernatorův záznam cit. v pozn. 24.
 - 31) Zajímavé jsou účetní položky z let 1656 a 1672 „za šafrán pro obarvení vody do koulí skleněných na oltář“. Viz SOKA Vyškov, FÚ Vyškov, účetní kniha, cit. v pozn. 25
 - 32) Tamtéž.
 - 33) Průběžnou opravu provedl v roce 1664 Balcar Klein, „co tak celý kostel obmítal, kdeco potřebného bylo opravoval, kostel, kapli německou, děkanství a kaplanici líčil“ a za osmnáct dní práce vyúčtoval 6 zl. 28 kr. 2 den. Tamtéž.
 - 34) Viz ZAO, pobočka Olomouc, Ústřední ředitelství arcibiskupských statků (dále ŮRAS), inv. č. 15 231, sign. G 9/1-10, kart. 2061. Obě zprávy citovala také V. Linhartová.
 - 35) Nelze vyloučit, že kaple byla postavena na základech neznámé středověké přístavby, protože její zdvoje je zčásti provázáno se zdívkou gotické lodí.
 - 36) Dějiny kaple zpracoval v citované studii V. Procházka na základě dnes ztracených nebo nedostupných pramenů. V závěti učinil Hauser odkaz jistě olomoucké klarisce Otýlii, totožné podle věrohodné Procházkovy hypotézy s Otýlií Kowlowskou (Koblovskou) z Vyškova (1666/1668 - 1729). Viz V. Procházka, cit. v pozn. 5, s. 259.
 - 37) K Fontanově práci ve Vyškově naposled M. Karpowicz, Baltasar Fontana 1661 - 1733. Un Berniniano Ticinese in Moravia e Polonia. Lugano 1999, s. 186 (autentické jižní okno považuje za dodatečně proložené v 19. století). K Drentwettovým výjevům srov. P. Czajkowski, Jonas Drentwett (1656 - 1736). Pokus o nové zhodnocení jeho malířské tvorby na Moravě a v Uhrách. Diplomová práce FF MU. Brno 1997, s. 19 - 25.
 - 38) Podle Pamětní knihy (fol. 7r.) měl Neupauer na stavbu odkázat neuvěřitelnou sumu 24 000 zl., přičemž náklady měly dosáhnout výše přes 20 000 zl. To je v rozporu s realističtější rozpočtem na 7 625 zl., který nechal vypracovat děkan Hnátek (viz níže).
 - 39) ZAO, pobočka Olomouc, ŮRAS, sign. G 9/1-10, kart. 2061.
 - 40) Ke stavbě věže srov. také stručně A. Ležák, Krátké dějiny Vyškova a jeho fary (Ze zápisů katolického kněze) Vyškovské noviny 19, 1910, č. 19, s. 2.
 - 41) Viz ZAO, pobočka Olomouc, ACO, kart. 4732. Srov. také práce M. Králíkové a Z. Kudělky cit. v pozn. 7 a 8. Kniha účtů z této doby nebyla v archivu fary v SOKA Vyškov nalezena.
 - 42) Viz ZAO, pobočka Olomouc, ACO, kart. 4732.
 - 43) K mobiliáři srov. inventář kostela asi z r. 1804 od děkana Ulricha. Viz ZAO, pobočka Olomouc, cit. fond Metropolitní kapitula. Nejpodrobnější Pamětní kniha, fol. 8v. a J. Strahál, cit. v pozn. 4, s. 16 - 17.
 - 44) Tyto obtíže jsou zaznamenány v účtech již k roku 1630, kdy je vyplacen nádeník, „co kámen hrobový pomáhal zvedat, když zedník dláždil v kostele“. Viz SOKA Vyškov, FÚ Vyškov kniha účtů cit. v pozn. 25
 - 45) Viz ZAO, pobočka Olomouc, ACO, G 4, kart. 4882, Pamětní kniha, fol. 4v. Do krypty se pohřbívalo za poplatek až do josefinských reforem. Posledním pohřbeným měl být v roce 1778 císařský generálmajor Löwenhaupt. Viz Pamětní kniha, fol. 6v. Podobně tomu bylo u staré krypty. K roku 1650 byl v uvedené účetní knize z archivu fary sepsán seznam asi třiceti osob, které si zde zakoupily pohřeb.
 - 46) K požáru se vztahuje votivní obraz s P. Marií Křtinskou z poutního kostela ve Křtinách, na nějž upozornil K. Eichler. Viz K. Eichler, Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku. Díl I. Část 2. Brno 1888, s. 100.
 - 47) K obnově kostela srov. agendu a účty v ZAO, pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula, inv. č. 4599, sign. Ch a 32, kart. 623 a ŮRAS, sign. G 9/1-10, kart. 2061
 - 48) Nesignovaný a nedatovaný soupis materiálu na krov, který podle charakteristiky „in neun Bund- und zwei liegenden Stühlen unter Ziegeln bestehenden Dachstuhl“ odpovídá dochovanému krovu, byl snad se-staven ještě v roce 1773.
 - 49) Hned na počátku roku, 28. ledna 1775, byl zpracován rozpočet na železo na stavbu ze železáren ve Frýdlantu, podepsaný Johannem Stržanovským. V účtech za rok 1775 jsou uvedena táhla z biskupského hamru a za železo se platilo rousínovskému židovi.
 - 50) Konkrétní částky z Brňan a od bratrstva uvádí ve svém rukopise J. Strahál (cit. v pozn. 4, s. 8) podle Pamětní knihy (fol. 5r.). Podle údaje Pamětní knihy i J. Strahala byla suma 9 969 zl. získána pouze od dobrodinců a nepředstavovala celkovou částku, což je v rozporu s citovanou sumou z Ústřední kanceláře arcibiskupských statků a zřejmě se jedná o Ležákův omyl v Pamětní knize.
 - 51) Viz Pamětní kniha, fol. 5v.
 - 52) Viz SOKA Vyškov, FÚ Vyškov, sloha 2. K 27. listopadu pak povolil vyplacení 150 zl. Malenowskemu.
 - 53) Použití datovaných jedlových trámů bez podkorního letokruhu bylo vymezeno léty 1772 - 1784. Viz J. Kyjůl, Znalecký posudek č. 134-24/00. Brno 2000. Řezané vzorky shromáždil J. Bláha.
 - 54) Viz Pamětní kniha, fol. 5v. K 12. 2. 1783 mimo jiné dohodl s nejmenovaným stolařem zhotovení šatní skříně pro ministranty za 40 zl. Viz SOKA Vyškov, FÚ Vyškov, sloha 9.
 - 55) Tamtéž, sloha 2.
 - 56) Jednalo se o sokl z obvyčejného kamene, tři portálové stojky a „antependia na antický způsob ze čtyřbarevného mramoru“ pro hlavní oltář a dva oltáře postranní celkem za 1054 zl. 45 kr. včetně dovozu. Viz SOKA Vyškov, FÚ Vyškov, sloha 9.
 - 57) A. Weidlich je jako autor obrazu uveden v nedatovaném inventáři kostela od J. Ulricha. Viz ZAO, pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula, inv. č. 4599, sign. Cha 32, kart. 623. Uvádí ho také A. Ležák v Pamětní knize i ve svých pamětech. Viz Pamětní kniha, fol. 5v., A. Ležák, Krátké dějiny Vyškova a jeho fary. (Ze zápisů katolického kněze), Vyškovské noviny 19, 1910, č. 15, s. 2.
 - 58) Viz I. Krsek, Z. Kudělka, M. Stehlík, J. Válka, Umění baroka na Moravě a ve Slezsku. Praha 1996, s. 110. Forsterovo autorství potvrzují návrhy nalezené ve fondu FÚ Vyškov v SOKA Vyškov.
 - 59) Viz Pamětní kniha, fol. 5v.
 - 60) Viz citovaný inventář J. Ulricha a Pamětní kniha, fol. 5 r.
 - 61) Statické poruchy se objevily již v roce 1780, kdy P. Malenowsky zakresloval patrné trhliny. V roce 1796 předložil olomoucký zednický mistr Václav Beda nedochovaný plán statického zajištění. Viz SOKA Vyškov, FÚ Vyškov, sloha 9.
 - 62) Viz V. Procházka, cit. v pozn. 5, s. 264 - 265.
 - 63) Viz Pamětní kniha, fol. 6.
 - 64) Snesení krovu bylo povoleno 18. srpna a za práci bylo vyplaceno 150 zl. Viz SOKA Vyškov, FÚ Vyškov, kniha účtů 1871 - 1890. Za děkana J. Ulricha byl osazen nový kříž pokrývačem Janem Šťastným, který byl v roce 1834 vyměněn klempířem Františkem Štěpánem z Kroměříže a vyškovským panským tesařem Janem Straškrabou. Jan Straškraba krov věže opravoval již v roce 1827, kdy předložil rozpočet na 850 zl. Úsilí o opravu nebo výměnu starého krovu dokumentuje i nárys krovu věžní bání se dvěma lucernami z r. 1874. Viz ZAO, pobočka Olomouc, cit. fond ŮRAS a Pamětní kniha, fol. 7v.
 - 65) S demolicí souhlasila i vídeňská Centrální památková komise. Viz SPÚ Brno, archiv Památkového úřadu pro Moravu a Slezsko se sídlem v Brně, složka Vyškov, nesignováno, delimitované písemnosti k. k. Zentral Kommission für Denkmalpflege.
 - 66) Richard Völkel, učitel na uměleckoprůmyslové škole v Kolíně nad Rýnem, se inskriboval na vídeňské Akademii výtvarných umění v roce 1879. Viz Friedrich von Schmidt (1825 - 1891) Ein gotischer Rationalist. Katalog výstavy. Wien 1991, s. 237. V roce 1892 stanul v čele vzorového ateliéru brněnského Uměleckoprůmyslového muzea. Viz J. Sedlářová, Brno a Morava. In: Mezery v historii 1890 - 1938. Katalog výstavy. Praha 1994, s. 62. V roce 1901 se zúčastnil soutěže na přestavbu brněnského domu návrhem s heslem „Mit Gott“. Viz Moravský zemský archiv Brno, fond E 81, inv. č. 1269, kart. 642.
 - 67) Viz SOKA Vyškov, FÚ Vyškov, kniha účtů 1891 - 1901 a Pamětní kniha, fol. 7v.
 - 68) Viz SPÚ Brno, archiv Památkového úřadu pro Moravu a Slezsko se sídlem v Brně, Vyškov, nesignováno.
 - 69) Viz Pamětní kniha, fol. 18v.

ZUR BAUGESCHICHTE DER KIRCHE DER HIMMELFAHRT MARIÄ IN VYŠKOV

Die Stadtpfarrkirche der Himmelfahrt Mariä in Vyškov (Wischau) wurde nach den Hussitenunruhen etwa 1464-1496 in Gestalt einer turmlosen Halle erbaut. Ein Glockenturm stand nordwestlich der Kirche frei. Ans längliche dreischiffige Langhaus schloß ein polygonal abgeschlossener Chorbau an, dem Strebepfeilerrhythmus gemäß wahrscheinlich mit vier schmalen dicht aneinanderfolgenden Jochen. Der dreischiffigen Anlage entsprach auch die ursprüngliche Westfassadengliederung mit einem Strebepfeilerpaar an Mitteljochseiten, mit einem großen Fenster und dem Eingangsportal in der Kirchenachse. Das Langhausgewölbe wurde von sechs Pfeilern getragen. An der Chornordseite befand sich die mittels eines Portals mit überschneidenden Stäben zugängliche, von einem steilen an die Presbyteriumswand gelehnten Pultdach überdeckte Sakristei. Sowie das Schiff als auch das Presbyterium samt der Strebepfeiler umlief ein Sockel mit dem unterschiedlichen Profil an beiden Teilen der Kirche. Unter den vorausgesetzten Sohlbänken zugemauerter gotischer Fenster verlief ein verköpftes Gesims. Die Kirche hatte drei Eingangsportale – von Süden, von Westen und das neuentdeckte zugemauerte Nordportal in der Nähe der Stadtmauer, das wohl gemäß der gefundenen Fragmente der Seitensockel entweder in einer architektonisch gestalteten Umrahmung eingefasst worden sein mag oder die durchläufige am Portalfuß verköpft Sockellinie gehabt haben mag. Man stellte vorläufig fest, daß die Gewändeprofilierung des Nordportals identisch mit jener des Südlichen ist. Bei der Erneuerung des Wischauer Südportals in den 40. Jahren des 20. Jahrhunderts machte man auf seine Übereinstimmung mit dem Portal der nördlichen Vorhalle der Kirche der hl. Petrus und Paulus in Brunn aufmerksam. Einen anderen Beispiel dieser Gruppe stellt das Nordportal des Presbyteriums der Hl.-Mauritiuskirche in Olmütz mit einem 1483 datierten Gewölbe dar.

In Jahren 1689 - 1690 wurde an die Presbyteriumssüdseite die Kapelle der hl. Otilia vom unbekannten Architekten mit der nachträglichen (1692) Ausschmückung von Baldassare Fontana und Jonas Drentwettl als eine Privatstiftung des in ihr auch begrabenen Dechants Johannes Kaspar Hauser zugebaut. Der Plan der kleinen quadratischen, mit einer Kuppel über einem Tambour gewölbten Kapelle geht vom Typ eines Gedächtniszentralbaus heraus. Die genannte Kapelle wurde 1753 bei einem Stadtbrand beschädigt und nicht mehr erneuert. Ihre Kuppel wurde 1843 niedergefallen. Ihre Erbauung über dem Fundament eines unbekannten mittelalterlichen Zubaus scheint nicht ausgeschlossen zu sein, da ihr Mauerwerk teilweise mit jenem des mittelalterlichen Kirchenschiffs verbunden ist.

In den Jahren 1729 - 1735 wurde zum gotischen Langhaus zwischen die das Mitteljoch der Hauptfassade begrenzenden Strebepfeiler der quadratische Westturm nach einem anonymen Projekt zugebaut. Damals wurde auch die zum J. 1607 erwähnte alte Kapelle der Sieben Schmerzen Mariä durch eine gleichzeitig mit dem Turm südlich von ihm vor der Westfassade gebaute neue Kapelle ersetzt. Jene über einem ovalen Grundriss hatte eine an die Südwestecke des Kirchenschiffs anrückende kulissenartige einstöckige Fassade. Die dem G. P. Tencalla zugeschriebene Barockisierung des gotischen Langbaus der Kirche erfolgte in Jahren 1773 - 1789 (bzw. bis in die Mitte der 80. Jahre) nach dem Zusammensturz eines der gotischen Pfeiler, dem Niederreißen des alten Gewölbes und der beschädigten Mauerteile gefolgt hatte. Die Demolierungsarbeiten wurden Franz Anton Grimm vertraut, die Barockisierung der Kirche führte Franz Kržupal von Grünberg nach seinem eigenen Projekt durch.

In Jahren 1901 - 1903 wurde der Turm gänzlich instandgesetzt, sein Dach ersetzte eine der alten, von den Veduten bekannten Überdachung entsprechende welsche Haube mit zwei Laternen. Die spätbarocke Kapelle der Sieben Schmerzen Mariä ersetzten die Seitenkapellen und eine seichte Vorhalle mit der Balustrade vor der umgestalteten Turmfassade nach einem Entwurf von Richard Völkl aus Köln, einem Schüler von Friedrich von Schmidt und Teilnehmer in der Konkurrenz für die Vollendung der Brünner Kirche der hl. Petrus und Paulus.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Vyškov, Kirche der Himmelfahrt Mariä. Grundriss mit eingezeichneter Bauentwicklung. Legende: kreuzschraffiert – spätgotisches, horizontal kreuz-

uzschraffiert – frühbarockes, unterbrochene Schraffur – hochbarockes, schraffiert – spätbarockes, Flächen ohne Schraffur – neobarockes Mauerwerk. Zeichnung von D. Černoušková.

Abb. 2: Vyškov (Wischau), Vedute der Stadt aus dem ersten Viertel des 18. Jahrhunderts (Ausschnitt mit der Kirche). Sammlung D. J. I. Hoffers. Archiv der Stadt Brunn.

Abb. 3: Vyškov, Kirche der Himmelfahrt Mariä. Nordfassade, freigelegte Gewändesockel vom zugemauerten gotischen Portal. Foto D. Černoušková, 2000.

Abb. 4: Vyškov, Kirche der Himmelfahrt Mariä. Umbau der Kirche aus den Jahren 1900 - 1901 nach dem Entwurf von R. Völkl, Grundriss der zugebauten westlichen Kapellen und der Turmvorhalle mit Auszeichnung der abgerissenen Kapelle der Sieben Schmerzen Mariä. SOKA (Staatliches Bezirksarchiv) Vyškov.

Abb. 5: Vyškov, Kirche der Himmelfahrt Mariä. Zustand vor 1900, nicht datierte Fotografie. Muzeum Vyškovska (Museum des Wischauer Landes).

Abb. 6: Vyškov, Kirche der Himmelfahrt Mariä. Der nicht datierte Situationsplan der Umgebung der Kirche vielleicht aus der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts mit der Kaplanei und dem Umgang an der Stadtmauer mit eingefassten Grabsteinen, Nr. 2 bezeichnet den geplanten Beinhausbau. SOKA (Staatliches Bezirksarchiv) Vyškov.

Abb. 7: Votivbild von Vyškov aus dem J. 1753 (Ausschnitt mit der Kirche). Pfarrkirche des Namen Mariä in Křtiny (Křtiny). Foto D. Černoušková, 2000.

Abb. 8: Vyškov, Kirche der Himmelfahrt Mariä. Plan des ausgeführten Dachstuhls mit dem Presbyteriumsgrundriss, Aufriss eines Bindergerädes über dem Schiff und des Dachreiterstuhls; signiert Johann Rigler. SOKA Vyškov.

Abb. 9: Vyškov, Kirche der Himmelfahrt Mariä. Ausgeführter Entwurf für den Schrank in der Sakristei vielleicht aus dem J. 1783. SOKA Vyškov.

Abb. 10: Vyškov, Kirche der Himmelfahrt Mariä. Nicht ausgeführter Entwurf für den Taufstein mit dem Altar; signiert Hier: Forster. SOKA Vyškov.

Abb. 11: Vyškov, Kirche der Himmelfahrt Mariä. Ausgeführter Entwurf für die Kanzel und den Taufstein. SOKA Vyškov.

Abb. 12: Vyškov, Kirche der Himmelfahrt Mariä, Zustand im J. 1890. Muzeum Vyškovska.

Abb. 13: Vyškov, Kirche der Himmelfahrt Mariä. Umbau der Kirche aus den Jahren 1900 - 1901 nach dem Entwurf von R. Völkl, Aufriss der südlichen Seitenfassade des Turmes und der zugebauten Kapellen. SOKA Vyškov.

Abb. 14: Vyškov, Kirche der Himmelfahrt Mariä. Umbau der Kirche aus den Jahren 1900 - 1901 nach dem Entwurf von R. Völkl, Aufriss der Westfassade. SOKA Vyškov.

Abb. 15: Vyškov, Kirche der Himmelfahrt Mariä. Umbau der Kirche aus den Jahren 1900 - 1901 nach dem Entwurf von R. Völkl, Schnitt durch die zugebauten Kapellen und Vorhalle. SOKA Vyškov.

Abb. 16: Vyškov, Kirche der Himmelfahrt Mariä, Zustand im J. 1901. Muzeum Vyškovska.

(Übersetzung J. Noll)

RENASANČNÍ ZÁMEK VE STARÉ VSI NAD ONDŘEJNICÍ

LIBUŠE DĚDKOVÁ - ANTONÍN GRŮZA

Stará Ves nad Ondřejnicí, původně újezd Bruneswerde, náležela zřejmě od počátku ke stolním statkům olomouckého biskupství. V polovině 14. století však už tvořila součást jeho lenního systému. Tehdejší držitelé, uvádění s přídomkem z Bruneswerde, se patrně postarali o vybudování opevněného sídla, tvrze. Ta je ale v dostupných pramenech doložena teprve v roce 1551, kdy zdejší manství včetně tvrze převzal Bohuš Čeple z Belku.¹⁾ Zemřel však už 18. listopadu 1559 a jeho závěť, sepsaná krátce před smrtí, se za